

УДК 657:347

Л. В. Коваль,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3637-850X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.8.123

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ: ОБЛІКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

L. Koval,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxing, Vinnytsia National Agrarian University

THE CONCEPT AND CLASSIFICATION OF EMERGENCIES: ACCOUNTING AND LEGAL ASPECTS

У статті розкрито поняття надзвичайної ситуації як зі сторони нормативно-правової бази, так і зі сторони науковців. Встановлено, що згідно з Кодексом цивільного захисту України, надзвичайна ситуація — обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загинувших і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. Встановлено, що надзвичайні ситуації поділяються на види та рівні. Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, визначають такі види надзвичайних ситуацій: техногенного характеру; природного характеру; соціального характеру та воєнного характеру. Залежно від територіального поширення обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, кількості постраждалих і загинувших, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для ліквідації її наслідків, визначають такі рівні надзвичайних ситуацій: державний; регіональний; місцевий; об'єктовий. Розглянуто і проаналізовано статистичні дані по надзвичайних ситуаціях. Зокрема встановлено, що за даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, упродовж 2023 року в Україні зареєстровано 109 надзвичайних ситуацій (далі — НС), які відповідно до Національного класифікатора "Класифікатор надзвичайних ситуацій" ДК 019:2010 розподілилися на: НС техногенного характеру — 48; НС природного характеру — 60.; соціальні НС — 1. Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 159 осіб (з них 24 дитини) та постраждали 884 особи (з них 247 дітей). За масштабами надзвичайні ситуації, що виникли у 2023 році, розподілилися на: державного рівня — 4; регіонального рівня — 5; місцевого рівня — 54; об'єктового рівня — 46. Окрім цього, найбільші втрати у сільському господарстві спричинені минуванням територій, обстрілами і, як наслідок, втратою складських приміщень, збіжжя, техніки і навіть працівників. Збитки у сфері тваринництва, аквакультури та рибальства також значні. Окремою проблемою став дефіцит працівників. Доведено, що настання надзвичайної ситуації для аграрного виробника впливає не тільки на основну його діяльність, а й на порядок ведення обліку наслідків таких ситуацій. Тому досить важливою є класифікація надзвичайних ситуацій для облікових цілей. Так, за впливом на види діяльності можна виокремити надзвичайні події часткового та комплексного характеру. По відношенню до дати балансу — до та після дати балансу. Окреслено, що важливою є класифікація саме за видами надзвичайних ситуацій, адже обліковуючи інформацію за видами можна прийняти певні управлінські рішення: наприклад релокація аграрного виробника (при постійному впливі на діяльність надзвичайних ситуацій воєнного характеру), зміна напрямку діяльності, прийняття додаткових мір та заходів превентивного характеру.

The article reveals the concept of an emergency situation both from the regulatory and legal perspective and from the perspective of scientists. It is established that according to the Civil Protection Code of Ukraine, an emergency situation is a situation in a separate territory or an economic entity on it or a water body, which is characterized by a violation of the normal living conditions of the population, caused by a catastrophe, accident, fire, natural disaster, epidemic, epizootic, epiphytotic, use of means of destruction or other dangerous event that has led (may lead) to a threat to the life or health of the population, a large number of deaths and injuries, significant material losses, as well as to the impossibility of the population living in such a territory or object, conducting economic activities on it. It has been established that emergencies are divided into types and levels. Depending on the nature of the origin of events that may cause emergencies on the territory of Ukraine, the following types of emergencies are determined: technogenic; natural; social and military. Depending on the territorial distribution of the consequences caused by the emergency, the number of victims and casualties, the volume of technical and material resources required to eliminate its consequences, the following levels of emergencies are determined: state; regional; local; object. Statistical data on emergencies were reviewed and analyzed. In particular, it was established that according to the State Emergency Service of Ukraine, during 2023, 109 emergencies (hereinafter referred to as emergencies) were registered in Ukraine, which, in accordance with the National Classifier "Classifier of Emergency Situations" DK 019:2010, were divided into: man-made emergencies — 48; natural emergencies — 60; social emergencies — 1. As a result of these emergencies, 159 people died (including 24 children) and 884 people were injured (including 247 children). By scale, the emergencies that occurred in 2023 were divided into: state level — 4; regional level — 5; local level — 54; facility level — 46. In addition, the greatest losses in agriculture are caused by mining of territories, shelling and, as a result, the loss of storage facilities, grain, equipment and even workers. Losses in the field of animal husbandry, aquaculture and fishing are also significant. A separate problem has become the shortage of workers. It is proven that the occurrence of an emergency situation for an agricultural producer affects not only its main activity, but also the procedure for keeping records of the consequences of such situations. Therefore, the classification of emergencies for accounting purposes is quite important. Thus, according to the impact on the types of activity, it is possible to distinguish emergency events of a partial and complex nature. In relation to the balance sheet date — before and after the balance sheet date. It is outlined that the classification by types of emergencies is important, because by taking into account information by type, certain management decisions can be made: for example, the relocation of an agricultural producer (with the constant impact on the activities of emergency situations of a military nature), a change in the direction of activity, the adoption of additional measures and preventive measures.

Ключові слова: надзвичайні ситуації, діяльність, ризики, відшкодування, аграрний бізнес, облік.

Key words: emergencies, activities, risks, compensation, agribusiness, accounting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення ефективного функціонування національної економіки України, в сучасних реаліях військового стану держави, спонукає суттєвого перегляду відносин між суб'єктами господарювання, бізнесових структур, держави щодо реалізації зміни систем управління виробничою, торгівельною діяльністю, подолання турбулентності мікро та макросередовищ спричинених військовою агресією РФ проти України. Аграрний сектор еко-

номіки держави не став винятком в цій ситуації. Зміни, які відбуваються в діяльності аграрних підприємств напряду пов'язані із змінами внутрішнього та зовнішнього середовищ. Невизначеність щодо можливостей ведення агробізнесу в умовах війни стало викликом для вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників [1].

Україна, що відзначається не лише своєю багатю історією, а й динамічним підприємницьким духом, сьогодні стикається з викликами, безпрецедентними за своєю силою та розмаїттям. У таких умовах підприємці, компанії та підприємства зіштовхуються з

унікальними ризиками та загрозами, що вимагають негайної адаптації, інноваційних рішень і підтримки з боку держави. Майбутнє бізнесу в Україні значною мірою залежить від того, наскільки він зможе подолати ці виклики та адаптуватися до нового середовища. Рішення, прийняті в цей період, можуть суттєво визначити не лише подальшу долю бізнесу, а й напрям розвитку країни в цілому [2].

Діяльність аграрного сектору здійснюється в умовах нестабільності, що спричинено впливом на неї різних факторів, в тому числі і надзвичайних ситуацій. Для належного облікового відображення наслідків таких ситуацій, необхідно розуміти їх суть та чітко сформулювати відповідну класифікацію.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Поняття та класифікацію надзвичайних ситуацій розглядали у своїх працях ряд науковців, таких як: Мовчанюк А., Мельник Т., Лановенко О. Г., Остапішина О. О., Шоботов В. М., Яцик А. В., Шевчук В. Я., Несмачна М., Красновська Я. та ін. Однак обліково-правовий аспект даного питання розкритий не в повній мірі.

Вищевикладене окреслює актуальність обраної теми дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження обліково-правового аспекту поняття та класифікації надзвичайних ситуацій, формування відповідних висновків щодо проведеного дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Надзвичайні ситуації мають місце в нашому повсякденному житті, а в діяльності аграрного бізнесу тим паче.

Для розуміння сутності даної дефініції звернемося до чинної нормативно-правової бази.

Так, згідно з Кодексом цивільного захисту України, надзвичайна ситуація — обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози

життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [3].

Класифікатор надзвичайних ситуацій визначає надзвичайну ситуацію як порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, зокрема епідемією, епізоотією, епіфітотією, пожежею, що призвело (може призвести) до виникнення великої кількості постраждалих, загрози життю та здоров'ю людей, їх загибелі, значних матеріальних утрат, а також до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності [4]. Дане і попереднє твердження досить схожі між собою.

При цьому, епізоотія — це широке вибухоподібне розповсюдження заразної хвороби тварин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на даній території. У разі епізоотії можлива реквізиція майна в населення, задля суспільної потреби; епіфітотія — вибухоподібне розповсюдження заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на даній території. Аналог епізоотії у тварин та епідемії у людей [4].

Автори словника-довідника з екології, під надзвичайною ситуацією розуміють — ситуації на певній території або акваторії, що склалася в результаті аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного або іншого лиха, які можуть спричинити або спричинили за собою людські жертви, шкоду здоров'ю людей або навколишньому природному середовищу, значні матеріальні втрати та порушення умов життєдіяльності людей. При цьому вони розрізняють надзвичайні ситуації за характером джерела (природні, техногенні, біолого-соціальні та військові) і за масштабами (локальні, місцеві, територіальні, регіональні, федеральні і транскордонні) [5].

Інші джерела трактують надзвичайну ситуацію як обставину, за якої виникають небезпечні і шкідливі фактори, які здійснюють значну дію на життєдіяльність людей, економіку, соціальну сферу [6].

В результаті дослідження можна стверджувати, що надзвичайна ситуація є явищем неба-

жаним та небезпечним, і, в більшості випадків, некерованою людиною.

Доповнити інформаційний простір щодо надзвичайних ситуацій допоможе їх класифікація.

Згідно Кодексу цивільного захисту України та класифікатора надзвичайних ситуацій надзвичайні ситуації класифікують за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат і матеріальних збитків [3; 4].

Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, визначають такі види надзвичайних ситуацій:

- техногенного характеру;
- природного характеру;
- соціального характеру;
- воєнного характеру [3].

Надзвичайна ситуація техногенного характеру — порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті унаслідок транспортної аварії (катастрофи), пожежі, вибуху, аварії з викиданням (загрозою викидання) небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин, раптового руйнування споруд; аварії в електроенергетичних системах, системах життєзабезпечення, системах телекомунікацій, на очисних спорудах, у системах нафтогазового промислового комплексу, гідродинамічних аварій тощо [4].

Надзвичайні ситуації є частково керованими, тому що в певній мірі спричинені людською діяльністю чи бездіяльністю.

Надзвичайна ситуація природного характеру — порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, пов'язане з небезпечним геофізичним, геологічним, метеорологічним або гідрологічним явищем, деградацією ґрунтів чи надр, пожежею у природних екологічних системах, зміною стану повітряного басейну, інфекційною захворюваністю та отруєнням людей, інфекційним захворюванням свійських тварин, масовою загибеллю диких тварин, ураженням сільськогосподарських рослин хворобами та шкідниками тощо [4].

Внаслідок надзвичайних ситуацій природного характеру може навіть змінюватися стан водних ресурсів та біосфери тощо. Такі ситуації не керовані людиною, але можуть в тій чи іншій мірі бути нею спровоковані.

В Україні серед природних екологічних надзвичайних ситуацій найчастіше фіксуються:

- геологічні загрози, такі як зсуви ґрунту, обвали, осипи та просідання земної поверхні;
- небезпечні метеорологічні події: сильні дощі, буревії, інтенсивні снігопади, великий град, ожеледиця;
- гідрологічні ризики, включаючи повені, паводки та підняття рівня підземних вод;
- стихійні пожежі в лісах та на полях зі злаковими культурами;
- епідемії та масові захворювання серед людей, тварин і рослин.

Природні катастрофи, що відбуваються в Україні, поділяються на два типи: прості, які характеризуються одним явищем, таким як сильний вітер, зсув або землетрус, і складні, що поєднують кілька одночасних процесів однієї або різних груп. Прикладами складних лих є поєднання несприятливих атмосферних та геодинамічних процесів, ендегенних, екзогенних і гідрометеорологічних явищ у комбінації з техногенними факторами.

Класифікація аварій природного характеру здійснюється за такими ключовими критеріями:

- за територіальним охопленням та відповідно до масштабів їхніх наслідків;
- за обсягом завданих (або прогнозованих) економічних збитків та кількістю людських жертв;
- за кваліфікаційними ознаками надзвичайних ситуацій.

В Україні поширені різноманітні небезпечні метеорологічні явища, серед яких: сильні зливи (особливо в Карпатах); град (майже на всій території країни); інтенсивна спека (характерна для степової зони); суховії та посухи (у степовій та східній лісостеповій зонах); урагани, шквали та смерчі (переважно на більшій частині території); пилові бурі, сильні тумани та заметілі (типові для південного сходу степової зони); снігові замети (у Карпатах); значна ожеледь (у степовій зоні); сильні морози (на півночі Полісся та сході лісостепової зони). Крім того, для узбережжя та акваторії Чорного й Азовського морів характерні шторми, ураганні вітри, смерчі, зливи, обмерзання споруд і суден, густі тумани, хуртовини та ожеледиця.

В Україні щорічно фіксується до 150 випадків стихійних метеорологічних явищ, що значно перевищує показники попередніх десятиліть. Найчастіше спостерігаються сильні дощі, снігопади, ожеледі та тумани. Рідше трапляються пилові бурі та крижані обмерзання.

Степова зона є найбільш вразливою до таких явищ, де відзначаються як характерні для теплого періоду (сильна спека, пилові бурі, суховії, лісові пожежі), так і холодного (сильні морози, значна ожеледь) сезонів.

Для Українських Карпат найбільш типовими є сильні зливи, що спричиняють селі та паводки, а також град, сильні вітри, тумани, хуртовини та рясні снігопади. Узбережжя Чорного та Азовського морів перебуває під впливом атмосферних явищ, властивих морському клімату.

Надзвичайна ситуація соціального характеру — порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування, або пов'язане із зникненням (викраденням) зброї та небезпечних речовин, нещасними випадками з людьми тощо [4].

Сюди ж належить викрадення (спроба викрадення) чи знищення суден, встановлення вибухових пристроїв у громадських місцях, викрадення зброї, виявлення задованих боєприпасів тощо.

Ось деякі основні види надзвичайних ситуацій соціального характеру:

1. Соціальні конфлікти:

— Масові заворушення, бунти, страйки: Це неорганізовані або організовані виступи великої кількості людей, що супроводжуються насильством, руйнуванням майна, блокуванням транспортних шляхів тощо. Причинами можуть бути соціальна нерівність, політична нестабільність, економічні проблеми, незадоволення діями влади.

— Міжетнічні (міжнаціональні) конфлікти: Зіткнення між різними етнічними або національними групами, що можуть виникати на ґрунті історичних образ, культурних відмінностей, боротьби за ресурси або політичний вплив. Можуть призводити до насильства, дискримінації, вигнання та навіть геноциду.

— Релігійні конфлікти: Протистояння між представниками різних релігійних конфесій або течій, що можуть бути спричинені нетерпимістю, боротьбою за вплив, різним трактуванням догматів.

— Політичні конфлікти: Боротьба за владу, політичні переконання, ідеологічні розбіжності, що можуть виливатися у демонстрації, мітинги, насильницькі дії між політичними силами та їхніми прихильниками.

2. Злочинність:

— Різке зростання рівня злочинності: Значне збільшення кількості тяжких злочинів (вбивства, розбої, зґвалтування), крадіжок, шахрайства, що може дестабілізувати суспільство, викликати страх і недовіру до правоохоронних органів.

— Тероризм: Застосування насильства або загрози насильством з політичною, ідеологічною або релігійною метою для залякування населення або примушення влади до певних дій. Терористичні акти можуть включати вибухи, захоплення заручників, вбивства.

— Організована злочинність: Діяльність стійких злочинних угруповань, що займаються незаконною діяльністю (накотортівля, торгівля зброєю, торгівля людьми, корупція), що підриває державні інститути та безпеку громадян.

3. Інші соціальні явища, що можуть призвести до надзвичайних ситуацій:

— Масова міграція: Неконтрольоване переміщення великої кількості людей (біженців, вимушених переселенців, нелегальних мігрантів), що може створювати навантаження на соціальну інфраструктуру, призводити до конфліктів з місцевим населенням, поширювати захворювання.

— Економічні кризи, банкрутства великих підприємств, масове безробіття: Різке погіршення економічної ситуації може призвести до соціальної напруги, протестів, зростання злочинності.

— Поширення небезпечних захворювань (епідемії): Хоча часто розглядаються як біологічні НС, їхній соціальний вплив (паніка, порушення звичного способу життя, перевантаження системи охорони здоров'я, соціальна ізоляція) робить їх також значущими з соціальної точки зору.

— Інформаційні війни, дезінформація, пропаганда: Масштабне поширення неправдивої або викривленої інформації з метою впливу на громадську думку, дестабілізації ситуації, розпалювання ворожнечі.

Надзвичайні ситуації соціального характеру вимагають комплексного підходу до їхнього запобігання, реагування та ліквідації наслідків, включаючи роботу правоохоронних органів, соціальних служб, психологів, органів влади та місцевого самоврядування. Важливу роль відіграють також профілактичні заходи, спрямовані на усунення причин соціальної напруги та зміцнення соціальної стабільності.

Надзвичайна ситуація воєнного характеру — порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене застосуванням звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якого виникають вторинні чинники ураження населення, що її визначають в окремих нормативних документах [4].

На сьогодні, на території України, усі аграрні суб'єкти господарювання потерпають від надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Сюди належать: викрадення врожаю, викрадення техніки, мінування полів, підриви, ціле направлений підпал полів, блекаути, порушення логістичних зв'язків, навмисне понівечення техніки та будівель, знищення посівного матеріалу, забруднення полів, втрата працівниками працездатності.

Майже два роки інтенсивних бойових дій мали значний руйнівний вплив на сільське господарство України. Було знищено та серйозно пошкоджено багато сільськогосподарських і переробних підприємств, зменшилися посівні площі та обсяги виробництва. Через окупацію територій загальна площа сільськогосподарських угідь тимчасово зменшилася більш ніж на 20%. Усі ми розуміємо масштабність цих негативних наслідків для аграрної галузі нашої країни.

Залежно від територіального поширення обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, кількості постраждалих і загиблих, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для ліквідації її наслідків, визначають такі рівні надзвичайних ситуацій:

- державний;
- регіональний;
- місцевий;
- об'єктовий [3].

Для визначення рівня НС розглядаються наступні фактори:

- територіальне поширення та обсяги технічних і матеріальних ресурсів, які необхідні для ліквідації наслідків НС;
- кількість людей, які загинули або постраждали або умови життєдіяльності яких було порушено внаслідок надзвичайної ситуації.

Надзвичайна ситуація загальнодержавного рівня — це надзвичайна ситуація, яка розвивається на теренах двох та більше областей (Автономної республіки Крим, міст Києва та Севастополя) або загрожує транскордонним перенесенням, а також у разі, коли для виправлення становища необхідні матеріали і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості окремої області (Автономної рес-

публіки Крим, міст Києва та Севастополя), але не менше 1 % обсягів видатків відповідного бюджету [7].

Таким чином, державного рівня:

1) яка поширилась або може поширитися на територію інших держав;

2) яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсязі, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як 1% від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів;

3) яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб;

4) внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб;

5) збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

6) яка в інших випадках, передбачених актами законодавства, за своїми ознаками визначається як НС державного рівня.

Надзвичайна ситуація регіонального рівня — це надзвичайна ситуація, яка розвивається на території двох або більше адміністративних районів (міст обласного значення), (Автономної республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя) або загрожує перенесенням на землі суміжної області, а також у разі, коли для її усунення потрібні матеріальні і технічні можливості в обсягах, що перевищують власні спроможності окремого району, але не менше 1 % обсягів видатків відповідного бюджету [7].

Таким чином, регіонального рівня:

1) яка поширилась на територію двох чи більше районів (міст обласного значення), а для ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсязі, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1% від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (НС регіонального рівня за територіальним поширенням);

2) яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Надзвичайна ситуація місцевого рівня — це надзвичайна ситуація, яка виходить за межі потенційно-небезпечного об'єкта, загрожує поширенням самої ситуації або її вторинних наслідків на довкілля, сусідні населені пункти, інженерні споруди, а також у разі, коли для її

Таблиця 1. Кількісні показники надзвичайних ситуацій, що виникли в Україні у 2023 році, порівняно із 2022 роком

Дані про надзвичайні ситуації	2022 рік	2023 рік	Зменшення (збільшення), у відсотках
Загальна кількість НС:	66	109	65,2
з них за характером походження:			
Техногенного характеру	33	48	45,5
Природного характеру	30	60	100,0
Соціальні	2	1	50,0
Воєнні	1	0	100,0
з них за рівнями:			
Державного рівня	2	4	100,0
Регіонального рівня	0	5	збільшення
Місцевого рівня	34	54	58,8
Об'єктового рівня	30	46	53,3
Загинуло людей внаслідок НС*	120	159	32,5
Постраждало людей внаслідок НС*	125	884	у 7,1 раза

* без урахування кількості загиблих та травмованих унаслідок НС державного рівня воєнного характеру, пов'язану із широко-масштабною збройною агресією РФ проти України у лютому 2022 року, розвиток НС триває, дані уточнюються.
Джерело: сформовано за даними [9].

подолання потрібні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості об'єкта. До місцевого рівня також належать всі надзвичайні ситуації, які виникають на об'єктах житлово-комунальної сфери та інших, що не входять до затверджених переліків потенційно-небезпечних об'єктів [7].

Таким чином, місцевого рівня:

1) яка вийшла за межі території небезпечного об'єкта, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсязі, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта;

2) внаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Надзвичайна ситуація об'єктового рівня — це надзвичайна ситуація, яка не підпадає під зазначені вище визначення, тобто така, що розгортається на території об'єкта або на самому об'єкті, її наслідки не виходять за межі об'єкта або його санітарно-захисної зони [7].

Таким чином, об'єктового рівня: визначається НС, яка не підпадає під названі вище визначення.

Так, за даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій (табл.1), упродовж 2023 року в Україні зареєстровано 109 надзвичайних ситуацій (далі — НС), які відповідно до Національного класифікатора "Класифікатор надзвичайних ситуацій" ДК 019:2010 розподілилися на: НС техногенного характеру — 48; НС природного характеру — 60.; соціальні НС —

1. Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 159 осіб (з них 24 дитини) та постраждали 884 особи (з них 247 дітей). За масштабами надзвичайні ситуації, що виникли у 2023 році, розподілилися на: державного рівня — 4; регіонального рівня — 5; місцевого рівня — 54; об'єктового рівня — 46 [9].

Порівняно з 2022 роком, загальна кількість НС у 2023 році збільшилася на 65,2 %, при цьому зафіксовано збільшення кількості НС техногенного (на 45,5%) і природного (в 2 рази) характеру. Проте враховуючи динаміку виникнення НС упродовж останніх 5 років, кількість НС, що виникла у звітному році знаходиться в межах мінімальних значень, і однією з найменших за період спостережень починаючи з 1997 року [9].

Усі країни світу, в т.ч. і Україна, потерпають від надзвичайних ситуацій. Наймасштабнішою надзвичайною ситуацією для України на сьогодні є повномасштабне вторгнення росії. Для наочності наведемо офіційні дані.

Повномасштабне вторгнення російських загарбників в Україну триває вже 3 роки. За період від 22 лютого 2022 року й до сьогодні втрачено 1261 аграрних підприємств. І загалом аграрний сектор є одним з найбільш постраждалих від війни, збитки якому в 2024 склали понад \$80 млрд. [8].

За даними YouControl, найбільше підприємств у цей час закрилося в Одеській, Запорізькій та Київській областях. Крім того, варто врахувати втрати бізнесів у Херсонській, Харківській, Луганській та Донецькій областях внаслідок окупації. До слова, в окупації за різними даними знаходяться 20% сільськогосподарських земель [8].

Найбільші втрати у сільському господарстві спричинені мінуванням територій, обстрілами і, як наслідок, втратою складських приміщень, збіжжя, техніки і навіть працівників. Збитки у сфері тваринництва, аквакультури та рибальства також значні. Окремою проблемою став дефіцит працівників [8].

Прямі втрати агропромислового комплексу України під час війни у 2022—2024 роках описуються загальною сумою збитків у \$10,3 млрд. Збитки включають грошову оцінку втрат матеріальних активів через руйнування чи втрату під час окупації.

Найбільше постраждали південні та східні області:

- Донецька область — \$2,929 млн
- Харківська область — \$2,050 млн
- Запорізька область — \$1,747 млн

Найменші збитки зафіксовані у західних областях:

- Закарпаття — менше ніж 0,5 млн дол. США. [8].

За категоріями збитків втрати розподілені на 5 основних груп: знищення техніки, інфраструктури та втрату продукції через окупацію територій і бойові дії:

- сільськогосподарська техніка — \$5,8 млрд.
- втрачений урожай — \$2 млрд.
- зерносховища — \$1,8 млрд.
- багаторічні насадження — \$0,4 млрд.
- тваринництво — \$0,29 млрд.

Непрямі втрати — це втрачений потенційний дохід агропідприємств через зниження виробництва, собівартості та цін.

Загальна сума непрямих втрат українського сільського господарства за три роки оцінюється в \$69,8 млрд, що в більше ніж в 6 разів перевищує прямі втрати. Найбільше постраждали східні і центральні області:

- Харківська область — \$6,0 млрд.
- Донецька область — \$5,7 млрд.

Західні області постраждали менше:

- Закарпатська область — \$0,7 млрд. [8].

Настання надзвичайної ситуації для аграрного виробника впливає не тільки на основну його діяльність, а й на порядок ведення обліку наслідків таких ситуацій. Тому досить важливою є класифікація надзвичайних ситуацій для облікових цілей.

Так, за впливом на види діяльності можна виокремити надзвичайні події часткового та комплексного характеру. По відношенню до дати балансу — до та після дати балансу.

Досить важливою є класифікація саме за видами надзвичайних ситуацій, адже обліковуючи інформацію за видами можна прийняти

певні управлінські рішення: наприклад релокація аграрного виробника (при постійному впливі на діяльність надзвичайних ситуацій воєнного характеру), зміна напрямку діяльності, прийняття додаткових мір та заходів превентивного характеру і т.д.

Від початку повномасштабної війни 840 підприємств було релоковано з небезпечних регіонів. Понад 650 підприємств, хоч і планували перемістити свої виробничі потужності в більш безпечні регіони України, відмовились від релокації, мотивуючи це тим, що території, на яких вони розташовані, вже деокуповані, або в цих регіонах покращилась безпекова ситуація. З цієї ж причини на попередні місця повертаються деякі підприємства. Це стосується в основному Харківської, Сумської та Чернігівської областей.

Згідно з офіційними даними [9], Львівська область прийняла найбільшу частку релокованих підприємств, що становить майже 20%. Значна кількість підприємств також переїхала до Чернівецької (9,8%), Івано-Франківської (8,3%), Хмельницької (7,3%) та Тернопільської (6,3%) областей. Найменша кількість релокацій зафіксована у Кіровоградській (17 підприємств), Житомирській (6 підприємств) та Одеській (3 підприємства) областях.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В результаті проведеного дослідження встановлено, що в умовах повномасштабного вторгнення аграрний бізнес України стикається зі надзвичайними ситуаціями, що потребують негайного та цілеспрямованого усунення їх наслідків.

Для забезпечення стійкості діяльності аграрного бізнесу у випадку настання надзвичайних ситуацій мають важливе значення нормативно-правове забезпечення діяльності та система обліку, що являється інформаційною базою для прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Мовчанюк А. Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-27> (дата звернення: 04.04.2025).

2. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. № 7. Вип. 3. URL: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07> (дата звернення: 04.04.2025).

3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 04.04.2025).

4. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010, № 457 (v0457609-10). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10> (дата звернення: 04.04.2025).

5. Лановенко О. Г., Остапішина О. О. Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. 226 с.

6. Шоботов В.М. Цивільна оборона: навчальний посібник; вид. 2-е перероб. Київ: "Центр навчальної літератури", 2006. 438 с.

7. Яцик А. В., Шевчук В. Я. Енциклопедія водного господарства, природокористування, природо відтворення, сталого розвитку. К.: Генеза, 2006. С. 457.

8. Несмачна М, Красновська Я. Агросектор України після трьох років війни: втрати і виклики. СуперАгроном. 2025. URL: <https://superagronom.com/articles/771-agrosector-ukrayini-pislya-troh-rokiv-viyni-vtrati-i-vikliki> (дата звернення: 04.04.2025).

9. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua/> (дата звернення: 04.04.2025).

References:

1. Movchanyuk, A. (2023), "Peculiarities of managing marketing activities of enterprises of the agricultural sector of Ukraine under martial law", *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-27>.

2. Melnyk, T. (2023), "Ukrainian business under war conditions: current state, problems and ways to solve them", *Journal of Innovations and Sustainability*, [Online], vol. 7, no. 3. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "Civil Protection Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (Accessed 4 April 2025).

4. The State Committee for Consumer Protection and Standardization of Ukraine (2010), "Classifier of emergency situations DK 019:2010", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10> (Accessed 4 April 2025).

5. Lanovenko, O.G. and Ostapishyna, O.O. (2013), *Slovyk-dovidnyk z ekolohii* [Dictionary-reference book on ecology], PP Vyshemyrsky V. S., Kherson, Ukraine.

6. Shobotov, V. M. (2006), *Tsyvilna oborona* [Civil defense], 2nd ed, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.

7. Yatsyk, A.V. and Shevchuk, V.Ya. (2006), *Entsyklopediia vodnoho hospodarstva, pryrodokorystuvannia, pryrodo vidtvorennia, staloho rozvytku* [Encyclopedia of water management, nature management, nature reproduction, sustainable development], Geneza, Kyiv, Ukraine.

8. Nesmachna, M. and Krasnovska, Y. (2025), "The agricultural sector of Ukraine after three years of war: losses and challenges", *SuperAgro-nom*. [Online], available at: <https://superagronom.com/articles/771-agrosector-ukrayini-pislya-troh-rokiv-viyni-vtrati-i-vikliki> (Accessed 4 April 2025).

9. State Emergency Service of Ukraine (2025), available at: <https://dsns.gov.ua/> (Accessed 4 April 2025).

Стаття надійшла до редакції 09.04.225 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292